

LUCAS D'HEERE

DOOR

DR. MARTEN RUDELSHEIM.

E mededeeling door den Heer M. G. WILDEMAN op blz. 252 van het Juli-bulletin 1902 van den *Nederlandschen Oudheidkundigen Bond* betreffende LUCAS D'HEERE, deed de lust in mij ontstaan dat gedeelte uit mijn verhandeling over LUCAS D'HEERE en KAREL VAN MANDER in het licht te geven, dat betrekking heeft op de levensbeschrijving van den eersten. Mijn studies over deze beide dichter-schilders zijn nagenoeg afgewerkt, en ik hoop er de laatste hand aan te leggen zoodra mijn *Repertorium van artikels betrekking hebbende op de Germaansche Philologie, in Belgische tijdschriften tot en met 1900 verschenen*, dat zijn voltooiing nadert, zal verschenen zijn.

Men kan niet zeggen dat LUCAS D'HEERE door hen die zich met litteraire of kunstwetenschap bezighouden stiefmoederlijk is behandeld geworden. Om zich daarvan te overtuigen raadplege men slechts de bijna volledige bibliografische studie, die de Heer VICTOR VAN DER HAEGHEN in de *Bibliotheca belgica* aan dezen schrijver heeft gewijd. Als schilder beslaat D'HEERE geen voorname plaats in de rij onzer meesters met het penseel en de Heer LIONEL CUST heeft hem in dit opzicht ernstig bestudeerd¹⁾; als litterator staat hij nog volop in den

¹⁾ Cf. vooral: A notice of the life and works of LUCAS D'HEERE, poet and painter of Ghent, with reference to an anonymous portrait of a lady in the possession of the duke of St. Albans and to the portrait of Queen MARY of England, in the possession of the Society of antiquaries... Westminster, NICHOLS and Sons, 1894.

Rederijkerstijd, ondergaat hij vooral den invloed van CLÉMENT MAROT, maar heeft hij toch reeds heel even een lichten adem van den naar de Nederlanden in aantocht zijnde Renaissance over zich voelen komen. Dr. G. KALFF in zijn *Geschiedenis van de Nederlandsche letterkunde in de 16e eeuw* heeft hem zijn plaats in onze litteratuur aangewezen, en ik hoop in mijn hooger genoemde studie daarbij nog het een en ander te voegen. Maar het is ook als mensch, als drager van de nieuwe godsdienstige ideeën dat hij verdient bestudeerd te worden, en dit hebben wij in de volgende bladzijden getracht te doen. Wij hebben beproefd daarin aan te toonen welke rol hij gespeeld heeft in de godsdienstige beroerten van de 16^e eeuw, en geprobeerd zoo nauwkeurig mogelijk den datum vast te stellen waarop hij den ouden godsdienst afzwoer, om zich in de armen van het Protestantisme te werpen.

LUCAS D'HEERE, DE HEERE, DHEERE, MIJNHEERE of MIJNSHEEREN, al deze schrijfwijzen worden aangetroffen, werd in 1534 te Gent geboren. Hij kwam voort uit een familie van kunstenaars ¹⁾. Zijn ouders zelf hadden naam verworven in de kunst. Zijn vader, JAN D'HEERE, was beeldhouwer en bouwmeester, zijn moeder, ANNA SMIJTERS, een bekwaam miniatuurschilderes, een „verlichtster”, zooals VAN MANDER haar noemt ²⁾. Zijn vader gaf hem 't eerste onderricht in het teekenen, en nam hem met zich mede op zijn reizen naar het zuiden van België, naar de boorden van de Maas en naar de Ardennen. VAN MANDER zegt ons dat hij leerling werd van FRANS FLORIS, die te Antwerpen woonde; in welk jaar en hoe lang hij er vertoefd heeft voegt hij er echter niet bij. Daar maakte hij ook teekeningen voor „glas-schrijvers” en „tapijtsiers”. Hij was nog jong, toen hij zich naar Frankrijk begaf, waar hij o. a. te Fontainebleau verbleef, en voor CATHERINE DE MÉDICIS patronen voor tapijten teekende ³⁾. Wij kennen evenmin den juisten datum waarop hij naar Engeland ging; in elk geval is het zeker dat hij er zich reeds in 1554 bevond, want uit dien tijd dagteekenen verscheidene zijner schilderijen, vooral portretten, als dat van EDWARD Lord CLITON, zijn beschermer te Londen, dat van MARIA TUDOR (1554), van FILIPS II, en meer andere, geschilderd in de jaren 1555, 1557 en 1558 ⁴⁾. In 1559 was hij terug in Gent, want hij was werkzaam aan de versiering van St. Baafskerk, waar den 23ⁿ, 24ⁿ en 25ⁿ Juli van dat jaar door FILIPS II het 23^e Gulden Vlieskapittel gehouden werd. Van dat jaar dagteekent ook zijn schilderij voorstellende

¹⁾ Zie L. CUST. o.c.

²⁾ Schilderboek, i. v. LUCAS DE HEERE.

³⁾ Zie Bibl. belg. i. v. H. 234.

⁴⁾ Zie: LIONEL CUST. Lucas d'heere. Painter and Poet of Ghent. (In: The Magazine Art. 1891 p. 354.

de Koningin van Sheba vóór Salomo. Deze had de trekken van FILIPS II ¹⁾. In die dagen was het ook dat hij zijn schilderschool moet geopend en KAREL VAN MANDER onder zijn leerlingen geteld hebben. Toen was hij ook lid der rederijderskamer *Jesus met de balsembloeme*, in 1493 door FILIPS DEN SCHOONE opgericht. In 1562 vinden wij hem vermeld als werkzaam voor PLANTIN; hij moest n.l. de teekeningen maken voor de nieuwe uitgave van SAMBUCUS' *Emblemata* ²⁾. Uit het feit dat men portretten vindt van personen die tot Engelsche families behoorden en Engeland bewoonden, portretten welke gedagteekend zijn 1560, 1562, 1564, 1565 ³⁾, moet men niet afleiden dat D'HEERE zich in die jaren in Engeland bevond, want volgens het getuigenis van VAN MANDER, was hij zoo bekwaam in het schilderen van portretten „dat hij wel bij onthout yemant conterfeyten con, dat men daer soo veel ghelijckenis in sagh, datment con kennen” ⁴⁾. Onder die portretten treffen wij o. a. die van den Hertog en de Hertogin van Norfolk, die van HENRY en CHARLES STUART aan. Zeer belangrijk zou het zijn, moesten wij de juiste dagteekening kennen van een portret van HENDRIK VIII, dat, volgens LIONEL CUST, in 1564 of 1567 vervaardigd werd ⁵⁾. Volgens hem moeten zich op dat schilderij aan de eene zijde de afbeeldingen van MARIA en FILIPS en achter hen de God van den Oorlog bevinden, aan de andere zijde de afbeelding van Koningin ELISABETH, terwijl achter haar de godinnen van den vrede en van den voorspoed staan. Die zinspeling is dus duidelijk genoeg en zou ons, moesten wij zekerheid over den datum hebben, een belangrijk argument te meer bijbrengen voor de vaststelling van D'HEERE's overgang tot het Protestantisme. Het is omstreeks het jaar 1560 dat hij zich in het huwelijk begeeft met ELEONORA CARBONIER, dochter van den burgemeester en rentmeester van de stad Vere in Zeeland, waar hij zich met zijn beschermer ADOLF VAN BOURGONDIE, die onder-admiraal der Nederlandsche vloot was, meermalen heen begeven heeft ⁶⁾, en het is ook misschien in die dagen dat wij zijn afval van den ouden godsdienst hebben op te teekenen.

Welk van die twee feiten voorafging, weten wij niet, evenmin of zij met elkaar in verband staan. In elk geval is het onjuist, waar geen stellige bewijzen

1) Zie: EDMOND DE BUSSCHER in: *Biographie nationale et Recherches sur les peintres et sculpteurs à Gand aux XVIe, XVIIe, XVIIIe siècles*. Gand, E. DE BUSSCHER et fils, 1866. p. 23.

2) MAX ROOSES. *Christophe Plantin, imprimeur anversoïsois*, p. 273. De facsimile's van eenige van D'HEERE's teekeningen komen voor op blz. 98.

3) L. CUST in *The Magazine Art*.

4) *Schilderboek* fol. 255b.

5) L. CUST. *A notice* enz.

6) Zie over ADOLF VAN BOURGONDIE: PHILIPS BLOMMAERT. *Levensschets van Lucas d'Heere*. Gent. DE BUSSCHER. 1853 p. 15 en DE BUSSCHER, o. c. p. 307.

voorhanden zijn, die feiten met elkander in betrekking te brengen, zooals DE BUSSCHER ¹⁾ en LIONEL CUST ²⁾ het doen, die beiden de veronderstelling uiten dat zijn huwelijk invloed op zijn bekeering zou gehad hebben. Zonder twijfel zouden wij ons, als mensch, dichter bij D'HEERE voelen, moest die veronderstelling waar zijn; zouden wij hem beter als hartstochtelijk man begrijpen, goed passend in de omtrekken van zijn eeuw, die eeuw van passie en strijd; want er is zeker iets treffends in, een man zijn geloof te zien opofferen voor zijn liefde. Maar dit bewijs hebben wij nu eenmaal niet. LIONEL CUST steunt daarvoor op een gedicht uit D'HEERE's *Hof en Boomgaerd der Poë sien*, dat als titel draagt: „An zijn lief wonende in Zeeland, inde maniere van een Elegie, oft clachtighen Zendt-brief”, waarin hij zich beklagt dat het geluk hem niet gunstig is, daar zijn lief hem niet bemint, zoodat hij niet evenals Leander over de zee kan liefhebben. Hoe CUST er aan komt daarin invloed van D'HEERE's liefde op zijn overgang tot de Hervorming te vinden, is mij verre van duidelijk. Het is een veel stoffelijker hinderpaal die zijn liefde in den weg stond. Want hij zelf bekent ons uitdrukkelijk in dit gedicht dat hij niet naar Zeeland wil komen, omdat hij vreest dat zij zijn liefde niet beantwoordt, want, zegt hij:

Dit ghebeurt, als ic mi tot u weerdicheit keere,
En daerby mijn onwaerdde ben anschauwende.

Stormen zou hij niet vreezen. Doch hij troost zich met het denkbeeld dat haar goede inborst hem niet zal verstooten, aangezien zij zijn liefde zal erkend hebben.

Alzoo ben ic hopende, en duchtende hier beneven:
Maer meest meshopende ghelijc de minnaers leven,
Die ghemeendelic het quaetste eerst comt te voren.

Hij vreest in haar tegenwoordigheid te komen, want hij zou haar schoonheid zien, haar verstandig spreken hooren en als Tantalus gekweld worden.

Maer wat soudén dit anders siin dan temptation
Voor diese beminde, en hem dies moeste abstinieren.
Ziet dit is (ende ooc anders niet) dat mi belet doet
Van bi u te commene, naer mijn eerste opset goet.

Zoo niet, zou hij reeds bij haar geweest zijn, al zouden ook Neptunus en Aeolus hem met stormen tegenhouden, want zóó verliefd is hij, dat, moest hij geen schip kunnen vinden, hij over het water zou zwemmen.

Duidelijk genoeg zegt hij er ons in, hoe grootsprakerig het ook zijn mag, dat het verschil van stand, van rijkdom de eenige oorzaak is die een hinderpaal

¹⁾ In Biographie nationale.

²⁾ In zijn twee voornoemde werkjes. Hij heeft het hoogstwaarschijnlijk nageschreven.

tusschen hen stelt. In een voorgaand gedicht: „Een Constenae tot een rijke Dochter” werden reeds dergelijke denkbeelden uitgedrukt, en de volgende „Elegia, oft claghenden Zendbrief, Ode-wijs”, is ook geheel daaraan gewijd. Op stellige wijze zegt hij daar, dat het alleen is „om (s)inen cleenen staet”, dat zij haar eens gegeven woord heeft verbroken, en hij vraagt haar:

Is dit oorzake (daer en is anders gheene),
Om ieghens u woort, mijn viant te wesen?

Ik geloof dat dit duidelijk genoeg is.

Dat wij zijn bekeering aan geen andere oorzaak dan aan den afkeer van het tyranniek bestuur van FILIPS II, aan de zucht naar vrijheid en vooral aan de opvatting van het geloof zelf toe te schrijven hebben, is dus bijna zeker. In welk jaar nu moeten wij die bekeering zoeken?

In 1558 vinden wij het volgende (in zuivere taal geschreven) gedicht van hem¹⁾.

Sonnette. LUCAS DE HEERE.

Goedwillighe Lesere, van Gods heyligh woort
Hier hebby een wtleggh van tEvangelië des Heeren,
Een spise der Sielen, een inwendich confoort,
Voor diese naer den levendighen gheest orboort
Ende hemlieden van de dootslaende letter keeren
Vliet dan als fenijn alle Ketterlicke leeren
Anveerdende tbrood dat u desen Backer gheeft:
Dwelck hy (om dat zulck voetsel in u zou vermeerren)
Alder wijselicst bedeeft ende ghebroken heeft,
Want ons kinderlick verstant bequamelick leeft
By de brocskins des wtlegghen van Gods wet.
Dus ghy die der idel leerijnghe noch aencleeft,
(De welcke de siele brijnght in sviands net)
Wilt u keeren ter waarheyt met een goed opset.

Regels als verzen 4 en 5 bewijzen genoegzaam dat D'HEERE katholieke beginselen vooruitzet, waar hij er op aandringt niet de doode letter, niet het woord, maar den geest, den inhoud van het evangelie te beschouwen, wat toch

¹⁾ In een katholiek werkje, getiteld: „Vriendelicke tsamen sprekinghe tusschen de Christen Ziele, ende de Waerhey: haer meesterse... Ghemaect by Broer Pieter Bacherius, Doctor in der Godtheyt, in het Clooster van den Predicheeren binnen Ghendt, te Ghendt. By de Weduwe van GHEERAERT VAN SALENSON... 1576”. Alhoewel wij geen andere uitgave ter hand hadden dan deze tweede, mogen wij toch dit gedicht tot 1558 terugvoeren. Het privilege is immers van 20 Januari 1557. De Bibliographie gantoise van VAN DER HAEGHEN vermeldt een re uitgave van dit jaar. In 1576 weten wij beslist dat D'HEERE Protestant was, en dan zal hij dus dit gedicht niet geschreven hebben. Waarom is het in 1576 weer opgenomen? D'HEERE bevond zich sinds 1568 in Engeland en misschien heeft men in 1576 te Gent zijn bestaan niet meer vermoed. Of wilde men daardoor zijn vroegeren godsdienst aantoonen, en hem er aldus een zeker verwijt van maken Protestant te zijn geworden?

BLOMMAERT in zijn „Nederduitsche Schrijvers van Gent”, blz. 125 kent vier uitgaven van dit werkje; de eerste onder titel: „Sommighe vriendelicke ende zeer hertelicke minnebriefkens tusschen de leerende ziele ende Alethia. Ghemaect ende geprediet by broeder Pieter de Backere. Ghendt, bij CORN. MANILIUS, 1558”. Dan een van 1566, die van 1576 en een van 1586.

ongetwijfeld een katholieke leering is. In 1559 is hij nog de politiek van FILIPS II togedaan, wanneer hij dezen in de gedaante van Koning Salomo verheerlijkt.

Vergelijken wij met bovenstaande regels een ander gedicht, dan doet zich hier, mijns inziens, een lastig op te lossen vraagstuk voor, wat betreft de quaestie van D'HEERE's godsdienstige overtuiging. In 1890 werd door den Heer VICTOR VAN DER HAEGHEN, archivaris der stad Gent, onder familiepapieren het volgende tot nog toe onuitgegeven gedicht van D'HEERE gevonden ¹⁾, gemaakt ter gelegenheid van den doop van het kind van dezes vriend, den drukker VAN DER KEERE, en dat wij hier overschrijven zooals wij het hebben aangetroffen:

	Kindekin ghy waert met alle zonden besmedt,
Johan. 3.	Maer nu zyt ghy deur dwater en den gheest erbóren
	En deur den heligen gheeste gh'elicht en ghenedt
Gala. 3 v. 17	Zoo dat u ooc Christus verdiensten toebehoren
Roma 6. v. 3.	Ghedoopt zijnde in zijn dood, waer deur ghy zijt ghecóren
	Om te wandelen in een nieu gheestelic leven
	Ende te versaken dvyants ²⁾ werken alvoren
	In dees beloft zijn wy u burghe ghebleven
	End hebben u hier tuwer instructie ghegheven
	Gods woord oft de kinderleere tuus bevrydinghe
	Up dat u hauders zauden naer Gods woord verheven
	U wijsselec leeren met goede castydinghe.

Vreest uut liefden DHEERE.

Onder het gedicht staat de volgende teekening:

Op den ommekant van 't papier bevindt zich het volgende:

Ontfaen van LUCAS D'HEERE den ³⁾ voor noene
St. Jacobs ter vonten op den XXVIe Junij XV^cLVj ten
effenen van LEYTGEN VAN DER KEERE ons XIⁿ kindt
gheboren op St. Loysdagh 25 alsboven ten 8 ⁴⁾ huren
voor der noene juuste ende was donderdagh.

LOY VAN DER MARCK gat	V shg.
LUCAS D'HEERE	VI sh. viij d.
Syne ⁵⁾ Moeye	iii sh. vj d. ⁶⁾

1) Cf. Bibliotheca belgica.

2) Er is hier een gaatje in het papier, maar een overgebleven haaltje van de letter die er moet gestaan hebben, schijnt een *d* aan te duiden.

3) Een teeken dat mij volgens alle waarschijnlijkheid voorkomt een pijltje te zijn verwijzende naar den daaronder op den volgende regel staanden datum.

4) Onduidelijk, misschien 6.

5) Onduidelijk.

6) Wat die drie personen hier doen is mij niet zeer duidelijk. Moeten wij hier soms het volgende mede in verband brengen, dat wij in de Chronycke van Ghendt door JAN VAN DEN VIVERE, edz. (uitgave van FRANS DE POTTER. Gent, Siffer, 1885) aangetroffen hebben op het jaar XV^cLXV? ... „In dit zelve jaer den XIX Ougste, zo was hier binnen Ghendt in alle de prochiekeercken bijde pastoors van aldaer dese naervolghende poincten uuytghelosen by bevele ende laste van den paus ende den hove: in den eersten datmen de kinders maer kersten doen en zal met twee ghetuyghen, dat es een petere ende een metere..." Wil dit soms zeggen dat er vroeger meer dan twee getuigen waren?

Van een theologisch standpunt beschouwd, geloof ik dat dit gedicht, althans de tien eerste verzen, noch beslist protestantsch, noch beslist katholiek is. De teksten die in margine worden ingeroepen, kunnen ons niets bewijzen, daar zij zoowel door de Katholieken als door de Protestanten worden aangevoerd. En wanneer wij de woorden die over den doop handelen in den Heidelbergschen catechismus, al verscheen deze pas in 1563, vergelijken met sommige uitdrukkingen in het gedicht, en een zekere overeenkomst tusschen de eersten en de laatsten opmerken, dan kunnen wij hetzelfde waarnemen, wanneer wij die vergelijking uitstrekken tot een katholieken catechismus uit die dagen en een nog grooter gelijkvormigheid opmerken. Wat zegt de Heidelbergse catechismus? „Alsoo, dat Christus dit uytwendigh waterbadt ingeset, ende daer by toegeseyt heeft, dat ick soo sekerlick met sijnen bloede ende Geest van der onreynicheyt mijner zielen, dat is, van alle mijne sonden gewasschen ben, als ick uytwendigh met den water, het welck de onsuyverheyte des vleesch es pleeghe wech te nemen, gewasschen ben.... Daer na oock door den Heyligen Geest vernieuwet, ende tot lidmaten Christi geheyliget zijn, opdat wy hoe langer hoe meer der sonden afsterven, ende in een Godtsaligh onstraffelick leven wandelen.... Want alleen dat bloet Jesu Christi, ende de Heylige Geest reynight ons van alle sonden.... dat wij soo waerachtelick van onse sonden geestelick gewasschen zijn, als wy uytwendigh met water gewasschen werden.”

En wij vinden in den *Catechismus* uitgegeven op bevel van FILIPS II en verschenen te Antwerpen „inde Cammerstrate in die witte Valck by mi JAN VERWITHAGEN. 1563”: „Ten sy dat een mensche herboren worde wten water, ende den heylighen gheest.... Ghi zijt gewasschen: ghi zijt geheylicht.... Noch getuycht elders die selve Apostel, hoe dat het doopsel een badt is van een herboringe, ende vernieuwinghe des heylighen gheests.... Ten anderen, also moetmen dye verborgentheyt van desen Sacramente overdencken, dat yegelychen selven dicmael vermanen sal van zijn eygen edel geloefstennisse, ende Christelijcke professie dye hy in dat heylich doopsel door borgen (te weten peters ende meters) gedaen heeft... En weet ghi niet broeders, dat wy alle die gedoopt zijn in Christo Jesu, in zijn doot gedoopt zijn?”¹⁾

Ook dit middel kan ons dus geen afdoende oplossing geven.

Doch er is een ander element dat mij de vraag heeft doen stellen of D'HEERE in 1556, misschien zelfs onbewust, niet reeds hervormde begrippen had. Wij zien dat de doopsgetuigen aan de ouders van het kind een boek gegeven hebben, waaruit zij het moeten onderwijzen, en dat boek noemt hij „Gods woordt oft de kinderleere”. De kinderleere is een andere naam voor catechismus, en

¹⁾ Daarvan bestaat ook een uitgave van 1558, die wij echter niet bij de hand hadden.

D'HEERE zou dus dezen gelijk stellen met Gods woord. Er is inderdaad een oogenblik geweest, waarop een strijd heeft plaats gehad onder de Protestanten over de vraag welk der twee boeken hooger stond, de bijbel of de catechismus, en die laatste is ook een zekeren tijd hooger gesteld geweest. Maar het valt niet uit te maken welke kinderleere hier nu bedoeld wordt, één met protestantsche of één met katholieke strekking. Er zijn uit die dagen verschillende kinderleeren bekend, waaronder er zijn die tot de twee richtingen behooren. Eén der protestantsche draagt als titel: *Kinderleere. Dat Christen geloove. Die thien gheboden. Den vader onse. Van de wet. Ende Evangelie. Matt. Crom. M.D.xLij.* Deze catechismus stond als Lutheraansch aangeschreven, en werd „tot den brandstapel” veroordeeld ¹⁾. Er verschenen nog uitgaven van in 1543 en 1544 te Antwerpen, waar ook die van 1542 uitkwam, en één in 1555, gedrukt buiten Londen. Al die uitgaven staan op den index. Een andere protestantsche is: *De Catechismus oft Kinderleere, diemen te Londen, in de Duytsche ghemeynte, is ghebruyckende. Londen 1551.* Daarnaast vinden wij echter ook een paar katholieke, o. a.: *Catechismus, dat is: de groote kinder-leere, uyt de oude Doctoren der Heyliger Kercken 1538.*

Maar daarenboven schijnen mij de twee laatste regels en de teekening, die het gedicht vergezelt, en om zoo te zeggen een illustratie van die twee verzen is, protestantsche elementen te bevatten. De roede die er bijgevoegd is, wijst op het „goede castijdinghe”, en die tucht is gegrond op „Gods woord verheven”, op het „Verbum Dei”, iets wat wel een bij uitstek protestantsche opvatting is. Waar D'HEERE in 1558 zal aanraden alle Kettersche leeren te vlieden en zich van „de dootslaende letter” te keeren, daar vinden wij nu juist het tegenovergestelde, wanneer hij op de duidelijkste wijze aantoonst dat Gods woord de basis van het geloof is, door uitdrukkelijk „Gods woord”, dat hij tot driemaal toe herhaalt, op den voorgrond te stellen. Dit schijnt mij een sterk argument.

Het is waar dat in 1500, bij de geboorte van KAREL V, de stad Gent hem een prachtig gebonden bijbel ten geschenke gaf, waarop ingesneden stond: „Scripturas scrutamini”; toen was er nochtans geen schijn van Protestantisme te zien. Dit dunkt mij echter geen hinderpaal; integendeel, ik zie er veel meer een versterking van mijn argument in. Immers op een oogenblik dat er van geen Hervorming spraak was, kon zoo iets zonder vrees gezegd worden, doch niet meer wanneer er een secte bestond, die juist het onderzoek van de Schrift als basis van haar geloof nam, en die ook juist o. a. daarom zoo vervolgd werd. Want het was toch reeds bij plakkate van 14 October 1529 dat diezelfde KAREL V

¹⁾ Zie: Memorieboek der stad Gent, II, blz. 226 en Bibliotheca belgica.

verboden had „den bijbel te vertalen, te schrijven, te drukken (of zelfs te binden) in 't Nederlandsch of in 't Fransch of in eene andere taal dan Latijn.... zonder voorafgaande toelating der geestelijke of wereldlijke overheid” ¹⁾. En dat in dit geval een Katholiek, een diegenen welke zeggen: „Dese onghelerde zotte menschen onderwinden haer die H. Schrift ende Evangelie te lezen” ²⁾, het steunen op den bijbel zou aanraden, en de ouders aanzetten hun kind op te voeden met de tucht van Gods woord, komt mij zeer onwaarschijnlijk voor. Men zou mij kunnen antwoorden: de Katholicken ook doorgronden de Schrift, wanneer het er op aankwam de argumenten hunner tegenstrevers te weerleggen, zooals het bvb. met ANNA BIJNS het geval was. Maar men vergete dan niet dat diezelfde ANNA BIJNS schreef: „Elc leec mensch wilt nu der Schrifturen vroet sijn,” en dat zij zich spottend uitliet over de eenvoudige werklieden die den bijbel lazen ³⁾.

Men zal mij kunnen antwoorden dat het onwaarschijnlijk is dat D'HEERE in 1556 protestantsche begrippen zou gehad hebben, waar wij hem in 1558 nog beslist katholieke denkbeelden zien vooruitzetten. Maar men verlieze niet uit het oog dat het zeer goed mogelijk is, dat hij in 1556 nog openlijk goed Katholiek was, doch misschien reeds onbewust hervormde ideeën had. Zulke gevallen waren talrijk in die dagen. Wij lezen o.a. in ADRIAAN UYTENHOVEN's *Geschiedenis der hervormde kerke te Antwerpen* op blz. 105: „Den 19 December deszelven jaars [nl. 1558] stierf CORNELIUS GRAPHEUS, van wien boven is melding gemaakt, die, uit den Kerker verlost, en in zijn Ambt hersteld zijnde, althans uiterlijk, goed *Catholyk* leefde tot den dag van zijn overlyden.” En zou het gedicht misschien niet met opzet onuitgegeven zijn gebleven, waar hij in zijn eersten bundel zelfs sommige van zijn jongelingsgedichten heeft opgenomen? ⁴⁾

Een afdoend antwoord kan dit gedicht ons dus niet aan de hand doen, alhoewel er veel waarschijnlijkheid bestaat voor een oplossing in protestantschen zin.

In 1561 verscheen te Gent een werkje ter eere van KAREL V ⁵⁾. Daarin komt een Ode van LUCAS D'HEERE voor, waarin hij den Keizer lof toezwaait, wel zijn „religieux wezen” vermeldt, ook zijn oorlogen tegen de Mooren, de Turken, den Paus, den Franschen Koning en de vorsten van Duitschland aanhaalt, maar met geen woord den nadruk legt op de vervolgingen der Protestanten. En het feit dat hij keizersgezind was, bewijst natuurlijk niet dat hij geen Protestant kon zijn.

In de *Gheestelijcke Liedeken's gemaect.... Door M. Foris Wybo alias*

1) Zie: Dr. PAUL FREDERICQ, *De Nederlanden onder Keizer KAREL*. Gent, Vuylsteke, 1885. I. blz. 60.

2) Ibid. blz. 78.

3) Ibid. blz. 109.

4) Zie de voorrede van Den Hof en Boomgaerd der Poësen.

5) Wij konden slechts de uitgave van 1564 raadplegen: *Die warachtighe gheschiedenisse van allen gheloofweerdighe saken vanden alder onoverwinnelijesten ende alder moghensten Keyser van Roomen CAROLUS de vijfste.... Te Ghendt... By GHEERAERDT VAN SALENSON... 1564.*

Sylvanus voormaels Dienaer der ghereformeerder Ghemeynten Christi binnen Antwerpen ende daer naer inde Nederduytsche Kercke tot Londen. Noyt maer eens ghedruckt, ende nu de tweede mael ghedruckt, enz. Tot Gorcum... 1596, komt een epitaphie voor van LUCAS D'HEERE op WYBO, die den 23ⁿ Juni 1576 stierf, en in dit grafschrift zegt hij o.a. dat den wijzen Christenen de dood welkom is, omdat hij de weg is tot het ware goed, maar dat het overlijden van WYBO door velen betreurd wordt, daar hij hun in „dees qua dagen” onttrokken wordt. Hij is nu wel zalig, doch de kerk is thans van hem beroofd, en veel zijn er die hem nog gaarne in het leven zouden zien, want vuur noch zwaard heeft hij gevreesd, en gaat hij voort:

U leven was my meer weert dan tgoet seer gespaert
 Die voortijts so trouw' een mededienaer waert
 Van dat wy beyd' gelijc vrymoedich met accoort
 T'antwerpen seer vermaert vercondichden gods woort 1).

Wat moeten wij daaruit afleiden? Is het D'HEERE zelf die hiermede bedoeld wordt? Want het epitaphie is getiteld: „Overgheset nae den sin by LUCAS D'HEERE”. Slaat het wel op D'HEERE, dan kan het slechts geweest zijn in den tijd dat hij te Antwerpen verbleef en bij PLANTIN werkzaam was, dus in 1562. En WYBO was van 1560 tot 1566 protestantsch priester in die stad. D'HEERE zou dan daar Gods woord verkondigd hebben, hoogstwaarschijnlijk in 't geheim, of durfde men toen te Antwerpen in het openbaar prediken? 2).

1) In de eerste uitgave van het werkje, Antwerpen 1582, komen die gedichten niet voor.

2) Ik haal de volgende passage aan uit TE WATERS Historie der Hervormde Kerke te Gent... 1756, blz. 6: „Zedert het Jaer 1554 tot 1566 wort in de Gedenkschriften, die my voorgekomen zyn, zeer weinig gewag gemaakt van de Ghereformeerde Gemeente te Gent, 't zy dat de geenen, die tot dezelve behoorden, gevluht waeren, of zig ten allernauwkeurigsten bedekt gehouden hebben, om dat men te Gent het allerstrongste Bloedt-plakkaet van den Jaeren 1550, mitsgaders den uitgestrekten last, door PHILIPS den II. ten Jaere 1559 aen de Geloofs-onderzoekers, Inquisiteurs genaemt, gegeven, zonder oogluikinge zal hebben uitgevoerd, hetwelk de Regeerders van Antwerpen, en van andere steden niet wilden doen.” Men was dus in Antwerpen vrijgezinder en zag nog al wat door de vingers. In: Twee Verhandelingen over de Inquisitie in de Nederlanden tijdens de 16e eeuw. De uitvoering der geloofsplakaten en het stedelijk verzet tegen de inquisitie te Antwerpen (1550—1566) door JAN JORIS MULDER. Gent — 's Gravenhage, 1897, lezen wij hoe weinig de ketters te Antwerpen, in vergelijking met andere steden, lastig gevallen werden; hoe zachtvaardig de geestelijke inquisiteurs soms waren en hoe stoutmoedig soms de ketters. Zoo was reeds in 1558 de hervormde kerk in die stad volkomen ingericht (blz. 30 en 62); op de wallen waagde men het preeken te houden (blz. 61), de ketters zongen in het openbaar psalmen en geestelijke liedjes voor het Steen, de gevangenis, om een gevangen of veroordeelden geloofsgenoot op te beuren, men durfde er woelingen veroorzaken ter gelegenheid van het verbranden van een ketter (blz. 65); de Protestanten gingen zelfs zoo ver aan MARGARETHA VAN PARMA de vrije uitoefening van hun godsdienst te vragen; en verboden boeken waren in massa in Antwerpen te vinden (blz. 71).

En WYBO zelf zegt in zijn Lof-sanck, voorkomende in hooger vermeld werkje:

Als ick t'Antwerpen hadd' gheleert,
 'en onder 't cruys Gods kerck vermeert,
 ses Jaer: doe lic ick hooren,
 inde vryheyt int openbaer
 mijn stemme claer ontrent een Iaer,
 tot s'duyvels rijcx verstooren.

terwijl naast het voorlaatste vers in margine „1566” gevoegd is.

In Gent integendeel moeten tijdens die jaren, zooals TE WATER veronderstelt, de bepalingen van de

Daarna vinden wij geen gedicht meer van hem vóór 1565. Het is een ode¹⁾, waarin hij zich vooral verzet tegen het zingen van „vleeschelycke liekens”, wat zondig is, terwijl hij het zingen van de goddelijke dichtten van FRUYTIERS aanbeveelt, tegelijk om zich daarmee te onttrekken:

Ander godloose liekens vol van venijn,
Die vele voor Goddelijke bekennen,

en om zijn hart „tot d'hemelsche chooren” te verheffen, want grooter wellust dan in de deugd is er niet.

Iets uitsluitend katholieks is daar niet in, veeleer kunnen wij dien afkeer van de wulpsche gedichten als het teken van een protestantsch puritanisme beschouwen. De censuur verbood wel werkjes met wulpsche strekking en plaatste ze op den index, maar hoogstwaarschijnlijk zal men daarmee maar eerst begonnen zijn, wanneer de Protestanten den Katholieken het dulden er van als een verwijt zullen toegestuurd hebben; zodoende werden deze laatsten een beschuldiging af.

Het was ook in hetzelfde jaar dat zijn eerste bundel verscheen, *Den Hof en Boomgaard der Poëzien*. Een lezing moet ons weldra aantoonen hoe hybridisch dit werkje is. Van den eenen kant de allerwulpschte gedichten, van den anderen de allergodsdienstigste en wijsgeerigste. Nochtans verscheen het met koninklijke goedkeuring en het privilege dagteekent van den 3ⁿ October 1564, evenals dat van de *Psalmen Davids*, die in hetzelfde jaar verschenen. Wij zouden ons kunnen afvragen of de wulpschheid van het werkje dan aan den censor ontsnapt is, en of het waarschijnlijk is dat men vertalingen naar MAROT zou toegelaten hebben, waar MAROT zelf op den index voorkomt? Wij bevinden ons hier voor een feit dat uitlegging verdient. En zou de veronderstelling zoo onaanneembaar zijn, dat wij hier voor een gewild over het hoofd zien staan? Wanneer wij aan de 16^e eeuw terugdenken, aan dien tijd van inquisitie, censuur, verdrukking, dan hebben wij steeds het vooroordeel tegelijkertijd te denken aan een eeuw van valsheid, vijandschap, godsdienstaat en verraad, waarin vrienden en bloedverwanten elkaar zelfs niet vertrouwden en ook wel aanklaagden. Steeds stellen wij ons voor dat die toestanden algemeen waren, en zelden komen wij op het denkbeeld dat er daarnaast toch ook wel bewijzen van trouw en vriendschap zullen geweest zijn, dat niet altijd de broeder den broeder en de vriend den vriend verried.

geloofsplakkaten, o. a. de censuur uiterst streng toegepast geweest zijn, zoodat men er zich niet zal hebben durven verroeren. Al de kronijken van Gent uit die dagen, zooals die van JUSTUS BILLET, VAN VAERNEWYCK, VAN DEN VIVERE, DE KEMPENAËRE, BERNARD DE JONGHE, geven zeer weinig bijzonderheden op over de jaren 1559, 1560, 1561, 1562 en 1563.

1) In: Ecclesiasticus... deur JAN FRUYTIERS... tot Antwerpen... by WILLEM SILVIUS, drucker der Con. Mat. 1565. Dit boekje werd door ALVA in 1569 verboden: JAN FRUYTIERS was tot de Hervormden overgegaan.

Maar die bewijzen ontbreken ons, omdat het ruchtbaar maken er van gevaarlijk was. Zou zoo een vriendschap niet hebben kunnen bestaan tusschen D'HEERE en den censor van zijn boekjes, die een zekere LAURENS DE METS, „deken ende plebaen van S. Goedelen Kercke” was, vooral daar wij weten, dat die twee elkaar kenden? Want in D'HEERE's bundel komt een sonnet voor aan dezen DE METS, dat wij hier overschrijven:

Nu wi de weerelt sien soo vul alder boosheden
 Ende soo veel mesbruux in alle lie'n en staten,
 Zoo menigh quaet erreur, het volc soo onbesneden,
 T'bedrogh so ghemeene in allen plaetsen en steden.
 Nu wi sien d'een broeder den anderen ooc haten,
 Ic zwighe dat si elcanderen verlaten:
 Nu wi de zonde zien doen met soo stauten haert,
 Als oft si ware deught, eerlic en goet boven maten.
 En naer dien den goeden (soo langhe als hem God spaert
 Int sondich lichaem) ooc lanx so meer sonden gaert
 En onderworpen is d'ellenden, naer Vives segghen
 Waerom minnen wi dees helle, en sijn wi vervaert
 Voor tgeunt dat ons daer af vrijtt ende bewaert?
 Om dat wi ons crancheit te veel oorcussens leggen.

De tweede strofe is voor een dubbele opvatting vatbaar, en zou zoowel in protestantschen als in katholieken zin kunnen uitgelegd worden. En afgezien nog van de veronderstelling dat die DE METS, welke in 1570 bisschop van 's Hertogenbosch werd ¹⁾, misschien zelf wel in den grond hervormde begrippen kan gehad hebben, iets wat zeker geen onmogelijkheid is, daar PLANTIN, de drukker van de Koninklijke Majesteit, tegelijkertijd ook kettersche werkjes drukte ²⁾, is het toch niet zoo onaannemelijk dat hij voor de boekjes van zijn *viend* toegevend zou geweest zijn, vooral daar ze niets bepaald anti-katholieks bevatten, en wel zaken die ten voordeele van den katholieken godsdienst konden uitgelegd worden ³⁾.

Een hybridisch werk noemden wij het boekje. Want wat te zeggen, wanneer wij naast gedichten als de bewerking van MAROT's „Temple de Cupidon”, „Den Temple van Cupido, waer in beschreven is den haert en de train der wellustighe ende vleeschelicke Liefde, midsgaders der ghetrauwer Liefden natuere ende wesen”; naast vertalingen van zijn „Du beau Tetin” en „Du laid Tetin”, e.a., puriteinsche denkbeelden uitgedrukt vinden, als het ter zijde stellen van alle wellusten, van het slechte van de wereld, van de hoovaardigheid die men in het dragen van prachtige kleederen laat blijken; te vinden in „Refereinen int

1) Cf. *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, V. blz. 223.

2) Zie in MAX ROOSES' *Christophe Plantin*, enz. Ch. IV en ook Ch. XIII, waarin gezegd wordt hoe PLANTIN, die in het begin van 1580 nog drukker van Zijn Koninklijke Majesteit was, op het einde van dit jaar reeds den titel droeg van drukker van de Generale Staten.

3) Een deken van St. Goedelen Kerk gaf toch ook de kerkelijke goedkeuring aan een werkje, dat bij zijn verschijnen als protestantsch vervolgd werd. (Cf. *ibid.* blz. 59—60).

Wise" en „Referein daer Opperprijs mede ghewonnen was"? Koningsgezind is hij in elk geval: in den „Welcomme van edelen ende weerden Heere, heer ADOLPH VAN BOURGOIGNEN, enz." spreekt hij van „de vianden van onse landen" en van „onsen Coningh machtich" ¹⁾; eveneens is het sonnet „An Joos Borluut" en het „Epitaphie van M. Cornelius Manilius." Teksten uit den Bijbel en uit de kerkvaders worden op verscheidene plaatsen van het bundeltje aangehaald; ERASMUS een paar maal genoemd, o. a. als een die „niet altijt en verclaerde, D'uyterste ghevoelen van zijnen gheloove" (blz. 89 in „Van den Hane op den Esel"), en als één van de „autheurs die de Kercke verciere" (blz. 67); in hetzelfde gedicht rekent hij het als een eeretitel aan dat een „excellente gheleerde dochtere" zich

Seere besigh makende in Gods woord te lesen',
Niet uut curiositeit, oft om tsine ghepresen:
Maer uut rechte affectie, tot God en sijn leere.

Op andere plaatsen, als die o. a. waar hij zegt (blz. 103 „Referein van het Kinder-Doopsel):

Want ghelijc het betaemt, en is ooc sonder schade,
Dat de vrouwen commen ter Avondmale ons Heeren
Al en ist Gods bevel niet, om sgheloofs vermeerden,

en zich bekwaam in de dialectiek toont, om te bewijzen dat „den vader der dolingen" nog niet verzaad is:

Van te bevechtene, deur zijn boose heretijcken,
T'aude warachtigh gheloove, d'welcke gheschiet
Onder tschijn des Evangelij, soot nu mach blijcken,
An dees nieu Tatianen, die van de waerheit wijcken
En segghen dat Christus meinschelicke nature,
Van Maria niet en is." (blz. 106).

schijnt hij wel bepaald katholieke denkbeelden uit te drukken.

Een dergelijke plaats, als de laatstgenoemde, en nog andere, als de volgende, zal men mij tegenvoeren om te bewijzen dat D'HEERE op dat oogenblik nog geen Protestant was. In zijn gedicht „Van den Hane op den Esel" zegt hij:

Men zal Huulspieghelel nemmermeer verbieden
Spijt alle ketters die daer teghen tieren ²⁾.

en verder:

Men zal met die zijn ketterlick ghezindt
Niet VERBO, SED VERBERE disputeren.
En de Lutheranen zeer declineren.
Daer teghen zeer veel Hughenoten wassen.

.

1) Maar ook in 1577, wanneer aan zijn Protestantisme niet meer te twijfelen valt, zegt hij in zijn Beschrijvinghe van de intrede van WILLEM VAN ORANJE in Gent: „Item op de zelve stellinghe was ghestelt de wapen van onsen Coninc PHILIPS." En daarenboven denke men slechts aan het Wilhelmus.

2) Uilenspiegel werd verboden en komt met den Reynaert de Vos op den index van 1570 voor.

De ketters en worden niet al ghevanghen
 Noch men zied ooc al de dieven niet hanghen.

Maer nonnen schoffieren, cloosters, capellen
 En kercken breken, houden veel ghezellen
 Voor evangelische wercken notable
 Zi roupen om puer text, de reste is fable.

Tegen de herdoopers gaat hij op meer dan één plaats te keer: „Ic weynsch dat d'herdoopers ter kercken kamen”, verlangt hij eerst, en in het „Refereyn van de meynsch-werdinghe Christi, ieghens d'Erdoopers”, valt hij tegen MENNO en zijn volgelingen uit:

Soot Menno leert, met sijn aenhanghers obstinaet:
 Die heur gheloove op haer eighen vernuftheit bouwen.

Eveneens in zijn „Referein van het Kinder-Doopsel ieghens d'Erdoopers: toegheschreven den gheleerden en weerdighen heere mijn Heere den Proost van S. Pieters by Ghendt.”

Hoe moeten wij die verschillende plaatsen beschouwen? Schijnen zij niet bepaald anti-protestantsch te zijn?

Zijn uitvallen tegen de Herdoopers bewijzen niets; ten eerste zal de indruk van die radicale, oproerige secte nog wel niet ten volle uitgewischt geweest zijn, en zal er een zeker vooroordeel tegen de heel bezadigde Mennonieten bestaan hebben; vervolgens was het een andere secte, waartegen D'HEERE, die Calvinist was, te velde kon trekken, zonder dat wij daarom een bewijs van Katholicisme daarin moeten zien ¹⁾. Doch er is meer. Hooger haalden wij de plaats uit TE WATER aan, waardoor wij vernamen hoe streng het plakkaat van 1550 te Gent werd nageleefd, zoodat de Hervormden of wel gevlucht waren, of zich stil hielden. Het werkje van D'HEERE verscheen te Gent. Met onze veronderstelling dat hij toen reeds Protestant was, moest er een katholiek tintje aan gegeven worden, indien hij er ongestraft van af wilde komen. Hij moest den Katholieken die het boekje in handen zouden krijgen, zand in de oogen strooien. Het kwam er op aan voorzichtig te zijn ²⁾. Daarin is hij dan ook geslaagd. Mocht men

¹⁾ In zijn in 1580 verschenen „Tractaet ofte Handelinghe van de Kercke” toont hij zich bepaald voorstander van den kinderdoop (blz. 241).

²⁾ Zie in de Voorrede van de Nederlandsche Spellinghe.... duer JOAS LAMBRECHT, uitgegeven door de Vlaamsche Bibliophilen, blz. VI, hoe een werkje Corte instructie enz. (door CORNELIS VAN DER HEYDEN, priester), als kettersch vervolgd en het privilege valsch bevonden werd. En zie ook de veronderstelling van Dr. PAUL FREDERICQ, die zich afvraagt of de naam van den „devoten Pater Broeder NICLAES PEETERS Minnebroeder ende Gardiaen”, welke een kettersch werk schreef, niet verzonnen was. (De Nederl. onder Keizer KAREL, blz. 73). Die gevallen zullen wel geen uitzonderingen zijn, en meer dan eens zal men getracht hebben inquisitie en censuur op een dwaalspoor te brengen. De strengheid van die beide instellingen is genoegzaam bekend. Immers ook D'HEERE's beschermer, ADOLF VAN BOURGONDIE, alhoewel geloovig Katholiek, heeft het gevaar gedreigd door den Bloedraad vervolgd te worden, omdat hij niet genoegzaam den beeldenstorm had weerstaan. (Cf. BLOMMAERT, Levensschets, bl. 15, nota, en DE BUSSCHER, t.a.p. blz. 307).

op protestantsch gekleurde denkbeelden en gezegden kunnen wijzen, dan kon hij dit logenstraffen door anti-hervormde uitdrukkingen aan te halen. Aldus liep hij geen gevaar. De katholieke kerk had toen toch immers de gewoonte uit de werken, die haar nuttig schenen voor haar doel, doch waarin zich hier en daar iets bevond dat protestantsch getint was, die plaatsen te doen verdwijnen, en dan de toelating tot het drukken van het werk te geven. Iets dergelijks gebeurde o. a. met ERASMUS ¹⁾.

D'HEERE nu had plaatsen om zich op zijn goed katholiek geloof te beroepen; wij hebben ze hierboven aangehaald, doch wij kunnen er dubbelzinnigheid in zien. Zij komen bijna alle voor in zijn gedicht „Van den Hane op den Esel”, navolging van MAROT's *Première epistre du coq à l'asne*, een gedicht waarvan de toon min of meer geestig en tegelijk spottend, wat sarcastisch zelfs is. D'HEERE kon ook wel eens op zijn tijd een aardigheid zeggen, bewijze het antwoord dat hij in Engeland aan admiraal CLITON gaf op zijn vraag waarom hij een Engelschman naakt had uitgebeeld met een schaar in zijn hand en allerlei stoffen voor kleedingstukken naast zich ²⁾. Misschien moeten wij juist al zijn gezegden over de Ketters in tegenovergestelden zin verstaan, en wie weet of er niet een sluwe glimlach om D'HEERE's mond gespeeld heeft, wanneer hij de verzen neerschreef: „De ketters en worden niet al ghevanghen, Noch men zied ooc al de dieven niet hanghen”, en daarbij aan zich zelf dacht? En zeker kan er een gemeente critiek liggen in zijn afkeuring van de ketters die gewelddaden begaan, zooals elk bezadigd man de oproerigen van zijn eigen partij kan veroordeelen; des te meer daar het ons bekend is dat hij den beeldenstorm afkeurde en verscheidene schilderijen en kunstwerken aan de woede der vernielers onttrok ³⁾. Verliezen wij ook den steek niet uit het oog dien hij den paters toebrengt en waarmede hij zijn gedicht besluit:

Zulc waent een Priester smiten, en gheracct
Zijn vader: ooc allomme zi nu vraeghen
Oft paters niet en hebben goede daeghen?

Neen, laat D'HEERE antwoorden, goede dagen hebben zij niet

Tswaer hadden sy goe' nachten sprac broe'r Thuene.

Maar wij moeten bovendien opmerken dat D'HEERE, zooals hij in de voorrede zegt, zijn gedichten uitgaf op het aandringen van „zommighe”, die

¹⁾ Zie in den Index verschenen in 1571 te Antwerpen bij PLANTIN op blz. 82 en vgg. de „Expurgatio operum Desiderii Erasmi.”

²⁾ Zie VAN MANDER. Schilderboek, fol. 255b.

³⁾ Cf. BLOMMAERT. Levensschets, blz. 20.

gedichten welke hij „beuselingen” noemt, en die hij maar tot „tijtcoringhe” gemaakt heeft, waarvan sommige nog van uit zijn „jongde oft kindscheit” dagteekenen¹⁾. D'HEERE, aangezien hij nu toch eenmaal zou laten uitgeven, kan nu best gedaan hebben zooals meer dichters, vooral jonge, doen, nl. al zijn gedichten, die uit zijn katholieken zoowel als die uit zijn protestantschen tijd, het licht hebben laten zien, zonder dat hij juist daarom nog de denkbeelden in zijn eerste gedichten uitgedrukt, behoefde te deelen.

In hetzelfde jaar 1565 verschenen ook te Gent zijn *Psalmen Davids*²⁾. Al degenen die tot nog toe over D'HEERE geschreven hebben, tot en met KALFF toe³⁾, beschouwen deze psalmen als zijnde de uiting van een Katholiek. Na hetgeen wij hooger over D'HEERE's godsdienstige gevoelens meenen aangetoond te hebben, komen ons die psalmen als het werk van een Protestant voor. In het voorbericht van „den Drucker tot den goedwillighen Lezer, oft Zangher”, wordt o. a. het volgende gezegd: „Al hebben de Psalmen Davids van overlangh in nederlandsche spraecke ghemaectt gheweest nochtans en zal men desen nieuwen aerbeit niet te vergeefs achten. Ten eersten, omdat eenighe van d'oude Psalmen ghemaectt zijn op lichtvaerdighe voysen daer by theyligh woord Gods dickmael is mesbruuct gheweest, in danssen en ander wulpscheden.” Vervolgens is die vertaling gemaakt *op de voysen en mate, van Clement Marots Psalmen*, zooals de titel luidt. Ten onrechte. Want van de 37 vertaalde psalmen zijn er acht die vervaardigd werden naar de overzetting van THÉODORE DE BÈZE. En het doel van D'HEERE was dichter bij den zin van het oorspronkelijke te komen en de verzen regelmatig te maken. Hij heeft de vertalingen gevolgd van HIERONIMUS, AUGUSTINUS, ARNOBIUS, e. a.; om duistere plaatsen te verklaren heeft hij in margine de uitleggingen „der Doctoren van der Kercken” als die van TITELMANUS, FLAMINIUS, CAMPENSES, e. a. toegevoegd. Het onderscheid dat tusschen deze vertaling en andere bestaat is te wijten aan de verschillende wijze van opvatting en verklaring van het Hebreeuwsch. En voegt hij er bij: „Al twelcke (beminde Lezer) is ghedaen tot dier meeninghe, op dat hier mede zauden ontwent worden

1) Er zijn slechts een paar gedagteekend: één is van 1559, een ander van 1563; zijn gedicht „An d'excellente Roseane” moet van vóór 1560 zijn, daar zij in dit jaar stierf. (Zie een artikeltje van PRUDENS VAN DUYSSE in Belg. Museum II, blz. 96).

2) Het werkje werd later op den Index geplaatst. Het is nochtans zonderling dat wij daarop zijn eersten bundel niet vinden; de boeken van Protestanten die verschenen waren tijdens zij nog tot het Katholicisme behoorden, werden na hun overgang verketterd. Hoe zou het komen dat de Hof en Boomgaard daaraan ontsnapt is?

3) Geschiedenis der Nederl. letterk. in de 16e eeuw. II, blz. 112. Hij steunt daarbij op de voorrede en juist op die plaatsen welke wij in tegenovergestelden zin uitleggen. Hoe dubbelzinnig men dus soms in die dagen was, omdat men voorzichtig moest zijn, blijkt daaruit eens te meer, en het is ons een argument voor hetgeen wij hooger beweerden.

vele onstichtelicke, ende ketterlicke liedekins, die hedensdaeghs (God betert) zeer ghemeen zijn."

Het is zonderling om te beginnen dat D'HEERE hier zijn drukker aan het woord laat, terwijl hij zelf slechts op het einde van 't werkje een woord tot den lezer of den zanger richt, alleen om eenige denkbeelden over den *vorm* der gedichten te uiten ¹⁾. Zouden wij misschien uit dit feit iets moeten afleiden? Wilde D'HEERE soms, voor zijn geloofsgenooten, den schijn niet op zich laden als trok hij tegen de Hervormden te velde; stuitte zulke dubbelzinnigheid hem tegen de borst?

Wat de eerste aanhaling uit het voorbericht betreft, die behelst hoegenaamd niets dat bijzonder katholiek is; het verzet tegen het zingen van wulpsche liederen is veel eer protestantsch, een diep godsdienstig man moest aan zoo iets aanstoot nemen ²⁾. En wat het woord *ketterlicke* aangaat, waarin KALFF het bewijs put, dat de Psalmen [tot de katholieke litteratuur moeten gerekend worden, ook dit is geen bezwaar tegen de hervormde strekking van het boekje. Want *ketterlick* is niet uitsluitend op te vatten als anti-katholiek. Het beteekent datgene wat in strijd is met den waren godsdienst, zooals die door den spreker of den schrijver begrepen wordt. Doch er zijn duidelijker bewijzen uit D'HEERE zelf, die ons gelijk geven. In zijn *Tractaet ofte Handelinghe van de Kercke*, verschenen in 1580, een vertaling van het werk van PHILIPPE DE MORNAY: *Traité de l'église*, op een oogenblik dat er aan D'HEERE's Protestantisme geen twijfel meer bestaat, gebruikt hij herhaaldelijk het woord „ketterlijk” of „kettersch” in de beteekenis van Roomsch. Uitdrukkelijk zegt hij (blz. 23): „Maer wy segghen dat sy [nl. de Roomsche kerk] een Kettersche Kercke is” ³⁾. En wij moeten dus onder de „ketterlicke liedekins” waarvan hier gerept wordt, de katholieke liedjes verstaan, die toen natuurlijk menigvuldig gezongen werden ⁴⁾.

¹⁾ Opmerkenswaardig is ook dat in zijn Hof en Boomgaerd juist het tegenovergestelde plaats heeft: daar schrijft D'HEERE het voorwoord, en de drukker voegt er eenige opmerkingen betreffende den vorm der verzen aan toe.

²⁾ In het voorwoord van Dathenus' Psalmboek zegt deze: „Eerstelic datter een groot onderscheyt is, tusschen dat lichtveerdigh singhen daermet die werelt omgaet, ende dat singhen der Psalmen DAVIDS.” En in het gedicht „Tot de Ghemeente Christi”, dat D'HEERE er in plaatste zegt hij:

Wilt dan dees liedekens leeren, ende verdommen
Die wellustige onstichtelicke schimpige dingen
Daer de menschen met rechten souden af verschrommen.

³⁾ Andere bewijzen in hetzelfde werkje op blz. 12, 18, 45 en 241.

⁴⁾ Zie KALFF, o.c. II. blz. 102 en vgg. In ADRIAAN UYTENHOVEN, *Geschiedenis der hervormde kerke te Antwerpen* lezen wij op blz. 123: „In het jaer MDLXII begonnen de Fransche vluchtelingen van den Hervormden Godsdienst.... de gemoederen der Nederlandsche Protestanten aanteblaazen, en hen van hunnen geest medetedeelen: men begon te Doornik, Valenciennes en elders, vergaderingen te houden zingende de Psalmen in de Fransche taal, berijmd door CLEMENT MAROT en THEODORUS BEZA: en het duurde niet lang, of die yver sloeg ook tot Antwerpen over.” Dus waarschijnlijk juist op het oogenblik dat D'HEERE er zich bevond.

Ik meen dus duidelijk genoeg te hebben aangetoond dat D'HEERE reeds tamelijk jong Protestant was. Dat hij toen reeds *openlijk* tot de Hervorming is overgegaan, is aan twijfel onderhevig; doch dat zijn beginselen en begrippen protestantsch waren, schijnt mij zeker. Zij die dit niet aannemen, — en niemand heeft het tot nog toe gedaan, — laten dus zijn bekeering op eens plaats hebben in 1566; want in die dagen, toen het gevaar ook geweken was, kwam hij er openlijk voor uit. Wij weten dit door een gedicht dat hij in het Psalmboek van Dathenus¹⁾ plaatste, dat in 1566 verscheen. Van een psychologisch standpunt nu, komt mij zoo een plotselinge overgang tamelijk onwaarschijnlijk voor, en wel om verschillende redenen. Wij hebben hooger gezien dat hij den beeldenstorm bepaald afkeurde, een feit dat natuurlijk goed met een kunstenaarskarakter overeenstemt. Is het nu niet zeer twijfelachtig dat iemand, die niet reeds diep ingewortelde hervormde principes heeft, zich door zulke buitensporigheden genoopt zou gevoeld hebben tot de partij welke die gewelddaden beging, over te treden? Is het niet veel waarschijnlijker dat, moest hij tot dan toe Katholiek geweest zijn, hij daardoor in zijn geloof zou versterkt geworden zijn? Daarbij was hij voor zijn tijd tamelijk gematigd; later, tijdens de onlusten te Gent onder HEMBYZE en RYHOVE, zien wij dat hij tot de bezadigde partij, die van den Prins, behoort. Buitendien is het veel aannemelijker dat een gewoon mensch, een die zich laat leiden door indrukken en hartstochten, die ras van het eene uiterste in het andere vervalt, zich in abnormale oogenblikken als die van het jaar 1566, door de toestanden laat meeslepen; maar bij een ontwikkeld man, bij één die alles aan de rede toetst, is zoo iets al heel onwaarschijnlijk. D'HEERE nu was een geleerd man; daarbij een man van karakter, die voor zijn godsdienst tweemaal het land verliet, zijn huis, dat in de Binnesteeg stond, in handen der vijanden gelaten heeft²⁾, en niet, als VAN DER NOOT en HAUWAERT, die eerst Protestanten waren, doch weder tot hun ouden godsdienst terugkeerden, omdat zij er voordeel in zagen, naar zulk voordeel trachtte³⁾. En hartstochtelijk schijnt D'HEERE ook niet geweest te zijn, misschien zou hij zich in dit geval ook grooter kunstenaar betoond hebben. Hij was een man van gezond verstand. Wij hebben dus in zijn bekeering niets anders te zien dan de losbarsting van sinds jaren verzamelde krachten, die niet in werking konden treden. Als één die van een zwaren druk verlost is, moet hij zich gevoeld hebben, den dag dat hij vrij voor zijn meening kon uitkomen, dat hij niet elk woord behoefde te wegen, dat hij niet om zich

1) Alle de Psalmen Davids..... Door PETRUS DATHENUM..... Ghedruckt in den Jare ons Heeren M.CCCCC.LXVI. z. n. v. pl. n. dr.

2) Zie DE BUSSCHER, t. a. p. blz. 305.

3) KALFF, II, blz. 32 en 249.

moest zien of de oogen van spionnen hem niet begluurden, of er geen monden geopend waren om hem aan te klagen, en geen handen gereed om hem te grijpen. En waar hij zoo lang tot zwijgen gedwongen was geweest, daar moest hij zich nu bij de intredende reactie met des te meer warmte voor zijn principes in den strijd werpen. Hij toonde in het kleine het beeld van de gansche omwenteling! ¹⁾)

In elk geval moet hij nog al wat op zijn geweten gehad hebben, toen ALVA in Augustus 1567 zijn intrede in de Nederlanden deed, want hij vond het raadzaam de vlucht te nemen. Bij VAN VAERNEWIJCK ²⁾) lezen wij: „Hoe datter up den Aschdach, anno 1567, drie destijncte brieven, te Ghendt... upgheslaghen waren, waer bij inneghedaecht waren hondert mannen van Ghendt..., te compareren teenen zekeren daghe voor den duuck Dalve, up de verbuerte van eeuwich ghebannen te zijne ende alle haer goeden gheconfisquiert, waer af dat niet eenen ghecompareert en es.” En als No. 6 staat vermeld: „LUCAS MIJNSHEEREN, een constich schilder ende zeer verstandich ende studiues, tot verwonderens toe naer zijn joncheyt, ende was ghehuwet an een dochter in Zeeland” ³⁾). D'HEERE verscheen natuurlijk niet, en bij vonnis van den raad van ALVA, gevelde den 27ⁿ November 1568, werd hij verbannen verklaard ⁴⁾). Hij vluchtte naar Engeland. Volgens LIONEL CUST zijn er weinig bewijzen over van zijn verblijf in Londen. Van 1568 dagteekent een ode die hij „op de Visioenen van mijn Heere VAN DER NOOT” schreef, welke zich toen eveneens te Londen bevond. Verscheidene zijner schilderijen dagteekenen van 1569. Zijn „Poeme heroique sur la devise de Monsieur Thomas Gresssem Chevalier”, moet, volgens DE BUSSCHER ⁵⁾), dagteekenen van 1567 à 1569, toen de nieuwe beurs te Londen werd opgericht ⁶⁾). In 1571 wordt zijn naam vermeld onder de ouderlingen der Hollandsche kerk, de Austin Friars. Het is slechts uit 1576 dat wij meerdere bewijzen van zijn verblijf te Londen hebben. In dat jaar, 31 Mei, was hij peter van zekere SUZANNA DROSSAERT; toen maakte hij het grafschrift op WYBO ⁷⁾);

1) Zijn bekeering zal hem toch niet verhinderd hebben met Katholieken in betrekking te blijven? In de Description de Tout le Pais-Bas... par LODOVICO GUICCIARDINI. En Anvers, Par GUILLAUME SILVIUS... M.D.LXVIII, werk dat opgedragen is „au grand roy catholique” vinden wij een Fransch sonnet van hem. Of is het een afdruk van een vorige uitgave?

2) Van die beroerlike tijden. II, 273.

3) In het Memorieboek der stad Gent II, 358: „te comparerene in persoone binnen der stede van Bruussele... op den vj^m Sporcle LXvij”.

4) Archieven der Stad Gent. Reg. M, fol. 297vo.

5) Biographie nationale, i. v. DE HEERE.

6) Dit gedicht komt voor in het hds. dat zich ter Gentsche bibliotheek bevindt, gecatalogiseerd als „Album amicorum Joan. Rotarii.” Daarin eveneens een Engelsche vertaling er van die ongeteekend is. Misschien ook van D'HEERE?

7) Zie hooger, blz. 94.

van dat jaar dagteekent ook een „Ode aen Sr. Jan Rademaker” ¹⁾; toen was het eveneens, den 28ⁿ Maart, dat MARNIX hem een zilveren kop ten geschenke gaf, vergezeld door psalmen en sonnetten ²⁾; dat hij aan EMANUEL VAN METEREN den 9ⁿ Juni het volgende sonnet toezond ³⁾:

De sonde heeft wel in het aensien wat schijn
 Van wélde en' vreught, daer zy swaerelts dienaren
 Listigh by loct, als met ghesang en' snaren
 Maer onder tsoet leyt schadelick venyn.
 Wat grooter grief comt wt tnisbruyck van wyn?
 Is vreckheyt niet den buel van die goet garen?
 Gheeft hoerdom niet menigh schendigh beswaren?
 Wat sondaer doch kander wéldigh ghesijn?
 Oock dat meer is naer dees bedroefde vreught
 Volghet haeren loon, d'ceuwighe doot, dies meught
 Ghy daer by sien of zy gheeft wat profijts.
 Schuwt dan de sonde, end' volghet vast na de dueghdt
 Die ziele, gheest, end lichaem maect verheughdt
 Schade leer ú wys te werden in tyts. ⁴⁾

In de jaren die D'HEERE te Londen doorbracht, moet hij ook in betrekking geweest zijn met meer dan één persoon van aanzien; niet alleen wordt dit bewezen door de portretten die hij van verscheidene Engelsche grooten maakte, door de vriendschapsbanden die hem aan MARNIX verbonden, maar ook door een Franschen brief, hem door WILLEM VAN ORANJE den 6ⁿ Juli gezonden, brief die aantoonst dat D'HEERE zich toen ook met zaken van politieken aard

1) Zie Bijlagen.

2) Cf. mijn artikel „Eenige onuitgegeven gedichten van Marnix”, in Tijdschrift voor Nederl. taal- en letterk. XVII, blz. 107.

3) Het wordt medegedeeld en gefacsimileerd door L. CUST in zijn A Notice of the Life, enz. D'HEERE schreef het in het Album amicorum van VAN METEREN, dat zich nu in de Bodleiana te Oxford bevindt, en voegde er een teekening aant oe, eveneens door CUST gefacsimileerd. Die teekening verbeeldt een meermin die op een lyre speelt en met haar staart een schip voorttrekt waarvan de zeilen hol staan; de golven slaan hoog tegen het schip op en schijnen het te bedreigen. — Door Dr. H. C. ROGGE werd het eveneens in Oud-Holland, Deel XV, opgenomen.

4) De denkbeelden in dit gedicht uitgedrukt schijnen tot de geliefkoosde van den schrijver behoord te hebben. Door MAX ROOSES worden in de Vlaamsche School van 1889, blz. 22, de volgende verzen meegegeeld, die D'HEERE in het Album amicorum van ORTELIUS plaatste:

De sond' is wel van een soet schoon aencommen
 Maer siet den steert, tot groot verderf sy street:
 SCHADE LEER u daer af thebben verschrommen
 En leeft Christo SLEVEN'S EYNDE perfect:
 Als Abraham, door tghelooove verweert.

Dn. Abrahamo Ortelio Geographo Regio, amico veteri depinxit hoc
 suum symbolum, LUCAS DHERUS. Andwerpie VI July 1580.

De Heer ROOSES voegt hierbij: „Het zinnebeeld van LUCAS D'HEERE, door hem zelve hier afgebeeld, stelt eene nymf voor op eene harp spelende en een man, die uit een boot vallende, op het punt is van te verdrinken. Het aanzicht der nymf is schoon, maar haar lichaam eindigt in een staart.... Het zinnebeeld van ORTELIUS was Christus' naamcijfer met de woorden: „VITAE SCOPUS" 's LEVEN'S DOEL of 's LEVEN'S EYNDE, zooals LUCAS D'HEERE het vertaalt.”

heeft ingelaten, en dat de Zwijger, op aanbeveling van MARNIX, in hem een verkleefden en vertrouwbaren partijganger en zaakwaarnemer meende gevonden te hebben, die hem de behulpzame hand kon bieden bij de uitvoering van zijn plan om de stad Nieuport in te nemen, waartoe Koningin ELISABETH hem zou bijstaan, weswegen hij zich tot den Heer DE WALSINGHAM, staatssecretaris, moest wenden¹⁾).

Weldra zou de gelegenheid aan de verbannen worden gegeven om in hun land terug te keeren: den 8ⁿ November 1576 was de Pacificatie van Gent gesloten. D'HEERE greep die gelegenheid dan ook onmiddellijk aan. Den 18ⁿ Januari 1577 was te Brussel de vorm van den eed afgekondigd, waarin zij die het land hadden verlaten, beloofden de Spanjaarden en hun aanhang uit het land te verdrijven, zich te voegen naar den inhoud van de Pacificatie, en zich er noch met woord noch met daad tegen te verzetten. Reeds den 17ⁿ April daaropvolgende legde „LUCAS MYNS HEEREN” den eed af²⁾. Dit bewijst wel dat hij zich ten zeerste aan zijn geboortestad gehecht gevoelde, al zal hij zich te Londen niet over gebrek te beklagen gehad hebben. Den 14ⁿ Juli van dat jaar gaat hij met zijn vrouw naar Middelburg om er het avondmaal bij te wonen³⁾. In die dagen hield hij zich ook weer, maar hoe weinig, met schrijven bezig, en nam hij deel aan de versieringen der stad Gent bij de intrede van WILLEM VAN ORANJE in 1577, en bij die van den Hertog VAN ALENÇON in 1582. In dit jaar vinden wij hem ook vermeld als „Rekenmeestere; auditeur van der rekenkamer”⁴⁾, als „greffier van de rekeningkamer, pensionnaris van den prince Oraingen en Saint-Aldegonde”, zooals de stadsrekening van 1585 luidt⁵⁾. Verbonden aan die twee mannen, behoorde hij tot de gematigde partij, en verzette hij zich tegen de

1) Die brief werd echter door de Spanjaarden onderschept. Hij wordt medegedeeld door den Heer CH. A. RAHLENBECK in zijn artikel: „Quelques notes sur les réformés flamands et wallons du 16e siècle réfugiés en Angleterre”, opgenomen in de Proceedings of the Huguenot Society of London. Vol. IV, no. 1, blz. 39.

2) Archieven der Stad Gent. Reg. R. fol. 575.

3) Cf. BLOMMAERT. Levensschets, blz. 21.

4) Zie DE BUSSCHER. o.c. blz. 213.

5) BLOMMAERT. t. a. p. blz. 23. In de Politieke balladen, Refereinen, Liederen en Spotgedichten der XVIe eeuw, door BLOMMAERT op last van de Vlaamsche Bibliophilen uitgegeven, komt op blz. 54 een gedicht voor: „Den Oorlof van graef Ian van Ghendt, ghemaect ende beschreven door den hooghgeleerden Doctor D. Pasquillus Ecstatcus / Anno 1579”, waarin HEMBYZE alles vertelt wat hij in Gent heeft bedreven; hij neemt afscheid van een massa personen welke in die dagen te Gent een rol gespeeld hebben, hun daden opnoemende, en onder die personen is ook D'HEERE, die een tegenstander van hem was. Hij spreekt aldus (blz. 79)

Adieu, LUCAS DE HEERE, hooveerdigh ghedrochte,
Eerste edelman van u gheslachte, ghy staeckt het wercken
Door rapen en scrapen mach elck u fluweelen caussens mercken,
Maer al verwildert 't onrechtveerdich goet, ghy mocht noch temmen,
Als ghy met een leere zult in u graf clemmen.

In welke verzen wij natuurlijk een toespeling op D'HEERE's bediening als auditeur bij de rekenkamer moeten zien. Dit gedicht komt ook voor in de „Chronyke van Ghendt” door JAN VAN DEN VIVERE.

buitensporigheden van de radicalen die HEMBYZE en RYHOVE aan hun hoofd hadden ¹⁾. Daarom behoeven wij ons niet te verwonderen, zooals DE BUSSCHER doet ²⁾, dat hij geen openbaar ambt in het beheeren van de gemeentebelangen vervulde; nergens vinden wij hem vermeld als deel uitgemaakt hebbende van de schepenbank. Bij het sluiten van de Pacificatie had men de regeling der godsdienstquaestie ter zijde gelaten en ze tot later voorbehouden. Om aan dien toestand een einde te stellen, werd door den Zwijger den 22ⁿ Juni 1578 de Religievrede van Antwerpen uitgevaardigd. Doch de bepalingen, die er in vermeld waren, mochten geen genade vinden in de oogen der oproerigen en alleen Antwerpen nam den vrede aan, daar al de andere steden haar te bezadigd vonden. Ook Gent weigerde. De Prins wendde zijn persoonlijken invloed aan om de weerspanningen tot betere gedachten te brengen. MARNIX kwam zelf naar Gent om over de zaak te onderhandelen en de tegenstanders tot het aannemen van het verdrag te bewegen. D'HEERE die zooveel als zaakwaarnemer van die twee groote Nederlanders was, zal dus zonder twijfel het zijne gedaan hebben om te trachten hun pogingen met welslagen te bekronen, en in December 1578 werd de Religievrede dan ook werkelijk te Gent aangenomen. Er bestaat veel waarschijnlijkheid dat een ongeteekend geschrift uit die dagen, geschrift, waarin het aannemen van den Religievrede ten zeerste aangeraden wordt, van de hand van D'HEERE is, nl. het *Pasquillus Testament* van 1579 ³⁾. In 1582 deed de Hertog VAN ANJOU, die tot beschermheer der Nederlanden was uitgeroepen, zijn intrede te Gent, en D'HEERE spreidde zijn talent als schilder daarbij ten toon. Daarna weten wij dat hij ten tweeden male de vlucht nam; wanneer is niet met juistheid te bepalen. Was het bij de toenemende overwinningen van den Prins van Parma, of tijdens de onderhandelingen nopens de overgave van Gent? Vreesde hij soms dat de gruweldaden, door ALVA gepleegd, herhaald zouden worden, en achtte hij het in dit geval voorzichtiger zich uit de voeten te maken? Mij komt het waarschijnlijker voor dat hij de vlucht zal genomen hebben na den moord op WILLEM VAN ORANJE (10 Juli 1584), zijn meester en vriend. In elk geval, toen Gent den 17ⁿ September PARMA in handen viel, was D'HEERE weg; onder degenen die hun deel moesten opbrengen in de oorlogsschatting door PARMA aan de stad opgelegd, is D'HEERE op één na de hoogst aangeslagene; hij moest 1050 pd. opbrengen ⁴⁾; maar in 1594 was die som nog niet betaald, want in dit jaar stond

¹⁾ BLOMMAERT (blz. 21) slaat dus den bal mis, als hij beweert dat D'HEERE tot de partijgangers van HEMBYZE behoord heeft.

²⁾ t. a. p. blz. 219.

³⁾ Ik hoop dit te bewijzen in mijn later te verschijnen studie over D'HEERE.

⁴⁾ Zie BLOMMAERT. o.c. blz. 23.

hij nog op de lijst der uitgewekenen, die hun schuld niet gedelgd hadden ¹⁾. Volgens VAN MANDER stierf hij den 29ⁿ Augustus 1584, waar is niet geweten; er wordt beweerd te Parijs. Ik weet niet of er reden bestaat dien datum in twijfel te trekken, zooals het gedaan werd. Want over het algemeen is VAN MANDER zeer nauwkeurig in het opgeven van feiten; en vervolgens wordt er uitdrukkelijk vermeld dat zijn weduwe in October 1584 het 67^e avondmaal te Middelburg kwam bijwonen ²⁾.

Zooals velen uit die dagen heeft dus ook D'HEERE zijn deel aan de vervolgingen gehad, welke toen de Nederlanden in vuur en vlam zetten. Zonder juist een voorvechter te zijn, was hij toch iemand die zich veel met de zaak der Hervorming inliet, en daarbij ook zaken van politieken aard behartigde. Dat is zeer waarschijnlijk de reden waarom hij zoo weinig op zuiver letterkundig gebied geleverd heeft, en dit zal ook wel de bevordering van zijn schilderkunst in den weg hebben gestaan. Dat wij met ophemelingen uit die dagen voorzichtig moeten zijn en ze in geen geval als klinkende munt moeten opnemen weten wij. D'HEERE kreeg er natuurlijk ook zijn deel van. VAN VAERNEWIJCK, LAMPSONIUS, UTENHOVE, later SANDERUS en PAQUOT, strooiden lof over hem uit. Ook VAN MANDER, die hem tevens als bezitter van een mooie verzameling van ouden meester over, maar hij voegt er nochtans bij dat hij meer had kunnen werken „en hadde hy niet soo veel tijdt verloren by de Heeren en grooten, waer hy veel voortghetrocken en aenghehouden was, soo om zijn ghespraeckicheydt, soeten omganh, als oock om zijn Consten, soo in het Schilderen als dichten” ³⁾. VAN MANDER, die in zijn werk alles weglaat wat maar eenigszins op politiek of godsdienst kan betrekking hebben, heeft hier waarschijnlijk wetens en willens de waarheid te kort gedaan; want hij kon best weten dat er andere oorzaken waren dan die welke hij aangeeft, waardoor D'HEERE van het voortbrengen van kunstwerken werd afgehouden.

Antwerpen, October 1902.

1) Cf. Biographie nationale.

2) BLOMMAERT, blz. 21.

3) Schilderboek fol. 255b.

